

**Memòries dels primers trenta anys de la vida de
I'ANNA SOLÀ SARDANS
(*La Niteta de Cal Solà*)**

**Narrades en primera persona
a partir dels seus records, cartes, escrits i documents,
recollits per la seva filla**

Anna Maria Batalla Solà (2024)

1. La família
2. La infància
3. L'adolescència
4. 1931: la República
5. La primera feina
6. La joventut
7. L'any 1936
8. La guerra civil
9. La militància
10. Els companys
11. El final de la guerra i la retirada
12. La tornada i la detenció
13. La presó de Manresa
14. La presó de Les Corts
15. El consell de guerra
16. La condemna i el dia a dia a la presó
17. Les malalties, la infermeria i el metge
18. Les monges, les guardianes i el capellà
19. Les companyes de captiveri
20. Castics i tortures
21. La redempció de pena
22. L'inici de la correspondència amb Josep Batalla Salvat
23. La llibertat condicional
24. Tornada a Manresa i ostracisme laboral
25. Esperar i desesperar
26. Les visites a la Model
27. 1945: arriba la llibertat definitiva
28. 1946: una nova vida lluny de tot
29. 1951: retorn a Manresa

1. La família

Jo, Anna, Concepció i Aurora, vaig néixer a Manresa l'1 de novembre de 1918. El meu pare Josep Solà i Franquesa era d'Artés, nat el 1880 tercer fill d'una casa anomenada "Cal Ros" els seus germans es deien Manel i Antoni. El seu destí era ser pagès o anar al seminari. El seu padri que vivia a Barcelona i no tenia fills, li va pagar els estudis a un col·legi de La Salle. Apassionat de l'art i la música, ben aviat s'adonà que no tenia gens de vocació de capellà. Va aprendre dibuix i delineació i finalment es decantà cap a l'artesania de la talla. Va esdevenir mestre fuster especialitzat.

La meva mare Francisca Sardans Viñas era de Santpedor, d'una casa anomenada "Ca la Clara" on des de varies generacions hi havia pubilles. Havia nascut el 1882, la seva germana gran es deia Carme (més tard va néixer un germanet: el Joanet, que no estava gaire bé de salut) a ella l'anomenaven Francisqueta i va anar a "costura" fins els 10 anys, després es va haver de quedar a casa cuidant el nen i ajudant a l'hort.

Quan tenia uns 17 anys, en un ball de festa major va conèixer el Josep Solà, van festejar 2 o 3 anys i es van casar el 1901, van viure a Sanpedor i el 1903 va néixer la primera filla: la Maria. Aviat es van traslladar a Manresa. Ell va participar en la construcció de la Farinera "La Florinda" i altres fàbriques alternant amb el disseny i construcció de mobles per a particulars.

Van tenir més fills: L'Antonieta que va morir de pulmonia als 2 o 3 anys, i el Nasiet que va morir d'accident abans de complir l'any en caure dels braços de la dida. La mare va quedar traspalsada i no es va recuperar fins que el 1918 quan ja tenia 36 anys vaig néixer jo. El part va ser llarg i difícil era petita i lletja, tant, que sempre em portava tapadeta perquè li feia vergonya mostrar-me. Tothom pronosticava que seria una noia de "la nova era". S'havia acabat la 1ª guerra mundial i el món entrava a la modernitat. La meva padrina fou la mare del que més tard seria el conegut actor manresà Josep Maria Isart. Em va regalar una medalleta d'or de la Mare de Déu de Montserrat que no em vaig treure mai fins que me la van arrancar del coll els policies que van detenir-me a primers d'abril de 1939 quan em va tocar viure el període més fosc i amarg de la meva existència.

2. La infància

Als inicis dels anys 20 vivíem a la Carretera de Cardona. Tenia dos anys quan vaig contraure la diftèria, ja em tenien preparada la mortalla quan el metge va decidir practicar-me una traqueotomia

d'urgència. Se'n va sortir i em va salvar la vida. A partir d'aquell moment vaig créixer sana i robusta. Era una criatura espavilada, rossa i amb ulls verds. La joguina del meu pare.

Vaig anar a l'escola de Sant Ignasi. Tinc el record que van fer anar a tota la canalla amb una bandereta a rebre el rei Alfons XIII quan va venir a Manresa. Va ser una decepció, era molt lleig i tothom li deia "El cametes". Vaig aprendre a llegir i escriure molt aviat, els meus pares em feien llegir el diari davant dels coneguts que restaven admirats i deien: "Aquesta criatura llegeix com un advocat"

Era gairebé la més petita de la classe i quasi sempre anava de les primeres. Alguna nena més gran em tenia mania i quan anàvem al pati no em deixava jugar, em deia "Niteta no et som amics" fins i tot em donava empentes i em volia pegar, jo em defensava a mossegades i un' altra nena em feia de protectora. Es deia Noguera...li deia "La Noguetera". La meva mestra era "doña" Concepció. Em vaig fer molt amiga dels seus fills i sempre em convidaven a casa seva a berenar i a jugar.

Haviem canviat de pis i vivíem al carrer Circumval·lació. Recordo que jugàvem baixant de cul, com en un tobogan, per aquells descampats de la muntanya del Castell, ens empastifàvem tota la roba de fang...recordo el nom d'una amigueta: l'Antoñita de cal Victòri. Ens havien fet un patinet amb 4 fustes i unes rodes, feia un soroll terrible i fèiem enfadar els veïns...

El meu pare era lliure-pensador i esquerrà. No anava a missa, però tenia molt bona relació amb tothom. Els "burgesos" manresans el cridaven sovint perquè els arrangés els mobles i discutien de política. La meva germana Maria era 15 anys més gran que jo, treballava en una sastreria i portava la casa ja que la mare estava delicada de salut. Elles dues anaven a missa i van decidir que faria la primera comunió jo sola al convent de les monges Reparadores. A mi m'hauria agradat fer-la amb les nenes del col·legi i aquest va ser el primer enfrontament seriós amb la meva germana, situació que es va mantenir al llarg de tota la vida. Totes dues teníem un caràcter fort i sempre estàvem com gat i gos!

La meva germana s'assemblava físicament a la meva mare, era morena i prima. Tenia molts pretendents, però els rebutjava de mala manera. Era una noia molt independent i autoritària, es reia de les seves amigues (La Serafina i la Manuela) que tenien novio i els deia que ella no es casaria mai, que no havia nascut per ser "L'escupidora de cap home" (ho va complir i va morir soltera als 80 anys.)

El meu pare anava els diumenges a muntar les tarimes dels músics que tocaven sardanes i les tramoies dels teatres. Des de ben petita l'acompanyava als concerts i "zarzuelas", de vegades em feien

sortir de figurant. Recordo l'èxit que vaig tenir a "Gigantes i Cabezudos" on em van disfressar de "Baturrico" vaig fer tantes moneries a l'escenari que vaig posar el públic dempeus i em van tirar monedes i tot !!! Sempre cantava i ballava i volia ser artista.

Als 8 anys vaig començar les lliçons de solfeig amb unes senyorettes del carrer Sobrerroca, que a més de música feien classes de dibuix i pintura. Muntaven al seu pis unes tertúlies culturals amb petits concerts i recitat de poemes, tot plegat en un ambient d'estricta catolicisme, amenitzat amb rosaris i lectures de vides de sants.

3. L'adolescència

Un dia (potser ja tenia 11 anys) vaig anar a classe amb un vestidet de màniga curta i sense mitges, era a finals de maig i feia molta calor, s'acabava el mes de Maria i estaven resant el rosari. La senyoreta em va mirar escandalitzada i va dir davant de tothom: "Niteta, on vas tan indecent? ves corrent a canviar-te" Jo em vaig sentir tant ofesa que vaig llençar el llibre de solfeig al mig de la classe i vaig sortir plorant. Aquell incident va posar fre temporal als meus estudis musicals. Van venir a buscar-me a casa dient que no n'hi havia per tant, però meu orgull va ser més fort i no vaig voler tornar-hi...Sempre me'n vaig penedir.

4. 1931: La República

L'adveniment de la República va ser acollit amb gran entusiasme per tota la família i amics. Jo tenia 12 anys. Els anys precedents havien estat de molta confusió, però jo era petita i no vaig ser mai conscient de res, sentia que els grans parlaven de les vagues, el pistolisme, la dictadura del Primo de Rivera, però a mi no m'afectava...

El meu pare tenia un germà a Vic: el Tonet que era solter, li agradaven molt els cavalls i tenia carruatges. Feia de "Cotxer" (taxista amb cotxe de cavalls) Anava a l'estació i portava els viatgers al seu destí... Vivia a la Fonda CAL-U. Aquest tiet tenia diners, li agradava invertir en borsa, viatjar i viure bé.... De jove havia fet el servei militar a Pamplona i havia sigut assistent del Marquès de Palmerola, un dels preceptors del jove rei Alfons XIII...

De tant en tant anàvem a Vic. Era un viatge pesat, però m'agradava perquè l'oncle sempre em feia regals i em donava un "duro" de plata. La meva mare també tenia una germana gran: La Carme. Era una dona de gran bellesa: ulls verds, pell blanca i una espectacular cabellera negra fins a la cintura. S'havia casat amb un estudiant de dret molt més jove (es deia Reguant) i més tard quan fou advocat, amb les seves argücies va aconseguir desposseir els altres

germans d'una part important de l'herència, a la meva mare li va estafar 300 duros i una vinya!!! Això va provocar la ruptura familiar. Jo veia d'amagat els meus cosins perquè no era ben conscient de la malifeta de la meva tia. Anys més tard vaig demanar als meus pares que impugnessin aquell testament però no es van veure en cor d'iniciar el plet. Em vaig enfadar molt!

5. La primera feina

A l'acabar l'escola obligatòria, La mestra va aconsellar al meu pare que em fes cursar el batxillerat, però l'home va pensar que no em podria pagar una carrera a Barcelona i va decidir que la millor opció era el Comerç. Em va matricular a l'Acadèmia Masegú (a cal Sr. Pepet, deia ell) i vaig aprendre taquimecanografia, francès i comptabilitat.

Tenia poc més de 14 anys quan vaig trobar la primera feina d'auxiliar administrativa en una empresa d'olis i sabons que es deia "Cal Padró". Vaig ser molt feliç allà, em tractaven molt bé, tot i que un dels caps, el Sr. Pepito, tenia molt mal geni, però la secretària que es deia Ramoneta, em va ajudar molt. Com que jo era molt ràpida amb la taquigrafia, vaig esdevenir indispensable a l'hora de prendre notes al dictat i la posterior redacció de cartes comercials.

Amb els diners que el meu pare em va donar del meu primer sou, vaig comprar un retall de roba per fer-me un vestit. La meva germana era sastressa i jo també sabia cosir, però no m'agradava gens. Tot i així, vaig copiar uns patrons d'una revista de modes i em vaig tallar i confeccionar un vestit.

Els problemes amb ma germana -que ja tenia 30 anys- continuaven. Un dia vaig decidir tallar-me les trenes. Quan ja me'n havia tallat una em va enxampar per darrera i em va clavar una sonora bufetada, després, de mala manera em va tallar l'altra i em va deixar el cap "esquilat a la lleona" semblava una boja !!! Allò va ser un "sacramental" de crits i plors, al final va haver d'intervenir el meu pare i li va deixar clar que m'havia de deixar en pau. Des d'aquell dia, es va acabar el control.

Feia un cert temps que s'havia inaugurat una biblioteca a Manresa, hi anava amb el meu pare i llegíem de tot: clàssics, llibres històrics, biografies, novel·les...després ho comentàvem. Vàrem comprar una ràdio i venien alguns coneguts a escoltar-la i jo feia tertúlia amb els grans. Recordo que vaig assistir a un acte on parlava el Dr. Pous i Pagès, el vàrem anar a saludar i li vaig preguntar alguna cosa...va ser molt amable i em va firmar un seu article amb una dedicatòria que deia: "A la gentil nena Anna Solà, com a prova d'admiració a la seva clara intel·ligència".

Aquella època va ser la més feliç de la meua vida. Vaig reprendre les classes de música amb la Srta. Maria Escuder Grané, una jove pianista, deixeble del mestre Molinari i de la Blanca Selva, que feia poc havia acabat carrera i vivia a la Carretera de Vic – trencall Alta Puigterrà- Durant un temps, també vaig aprendre guitarra amb el músic Josep Tarrés. (que va ser assassinat el 1936)

Les novetats i els invents del moment, m'atreïen molt. El meu pare em va regalar una càmera i em vaig aficionar a la fotografia. Com que sempre volia fer un pas més, em va donar permís per muntar un petit laboratori de revelat a casa. Fins que no vaig dominar la tècnica, vaig tenir algun ensurt i m'havia cremat amb els esquitxos dels líquids reveladors... però el meu pare era un home tolerant i m'ho perdonava tot, encara que ma germana i la mare rondinessin i diguessin que algun dia explotaria la casa....

Un altre cop havíem canviat de pis. Un amic del meu pare li havia ofert llogar-nos l'entresol de la seva finca a la carretera De Vic. Era un piset molt maco. Finalment vaig tenir “una cambra pròpia” (abans dormia amb ma germana) i em van comprar un piano, també em vaig aficionar a l'Esperanto, tenia 14 o 15 anys i trobava genial que s'hagués inventat una llengua amb la qual es podria entendre la gent de tot el planeta... M'agradaven molt els llibres que parlaven del control de la ment, hipnotisme, telepatia...també el magnetisme i l'astrologia, temes molt de moda en aquella època. Llegia llibres de Camille Flammarion i em passava estones intentant comprovar si podia fer girar algú amb el poder de la ment...també admirava els estoics que tenien control sobre el dolor i les emocions ...

Una vegada vaig demanar l'horòscop a un “professor astròleg” que s'anunciava en una revista i, casualitat o no, em va anunciar uns fets que van resultar profètics : ”A partir de los 18 años y durante una década te verás rodeada de personas o bestias feroces que te acosaran y te atacaran, correrás grandes peligros, incluso de muerte, pero conseguirás salir adelante y tendrás una larga vida”. Em deia que si li enviava una quantitat de diners i segells per a la resposta, m'ampliaria la predicció i em donaria consells molt útils. Com és natural, no en vaig fer cas. (Sempre he pensat que ho havia d'haver fet...).

En aquella època tenia una amiga, molt amiga, era “la Mundeta del Mundial” (Mundeta Biosca, filla de l'amo d'un conegut hotel-restaurant de Manresa LA GÀBIA) Ens encantava disfressar-nos, cantar, ballar i “fer d'artistes” imitant les dives del cinema. Una vegada ens vam disfressar i maquillar amb roba i sabates de taló de la seva mare, vàrem agafar una ampolla de xampany i ens la vàrem beure tota, vam caure rodones, sense poder parar de riure... no teníem ni idea de que ens havíem emborratxat...

El cinema era una gran diversió. Quan van estrenar “El desfile del amor” la Mundeta va dir als seus pares que hi anava amb els meus i jo igual, resultat: Totes dues vam anar soles al cine, vam entrar a les 4 de la tarda i ens va agradar tant que vam repetir, així va passar l'estona i vam sortir quan es va acabar l'última sessió. Mentrestant els nostres pares ens buscaven desesperats per tot Manresa, menys mal que algú els va dir que ens havien vist al cine... allà ens els vam trobar a la sortida...la “bronca” va ser fenomenal...

6. Joventut

Quan ja érem una mica més grans, ens van convidar als actes de l'elecció de miss Catalunya, i vam poder veure de prop totes aquelles noies tan guapes i elegants..... Jo, també era molt presumida i m'agradava anar a la moda, però tenia bastant pit i els nois em deien coses, sobretot un veí forner que sempre em xiulava i molestava...tot plegat em feia molta ràbia i vergonya. Volia aprimar-me i vaig decidir que no tornaria a menjar aquells plats de col i patata amb cansalada, ni les mongetes amb botifarra que es menjaven el meu pare i ma germana, només prendria una mica de sopa i dues costelletes de xai... és clar que no podia renunciar a la xocolata desfeta, la nata i les ensaimades que esmorzava els diumenges al matí...La meva germana estava furiosa!

L'any 34 vaig anar per primera vegada a la platja, a Castelldefels... Teníem uns cosins de lluny a Sant Fruitós de Bages i un dels nois, en Magí, es va comprar una moto enorme a la qual va afegir un sidecar. Ens van convidar a mi i a la meva germana i com que no teníem vestit de bany, el vam llogar i va ser una experiència magnífica...

Les meves lliçons de piano donaven fruit i vaig avançar molt, la Maria Escuder em va fer comprar “El solfeo de los Solfeos” i diversos llibres de piano (que després va heretar la meva filla) i jo cada dia tocava almenys una hora i mitja, fet que disgustava a la propietària de la casa, la Sra. Roseta que va començar a agafar-me mania.

M'encantava ballar sardanes i anar als àplecs. El meu pare estava sempre amb els músics i tenia molta amistat amb els mestres Serret i Arbós, Juanola, l'Antoni Reguant dels ballets, Sr. Ignasi Clop, pianista i fundador del Montepío dels músics, el Damià Rius que molts anys més tard va ser el director del Conservatori Municipal. etc.

Jo era una nena alegre i feliç, de tant en tant convidava amics a berenar, tocàvem el piano, cantàvem, i escoltàvem música a la ràdio, fet que encara molestava més la mestressa del pis que aprofitava qualsevol l'ocasió per queixar-se al meu pare, dient que era una noia

massa lleugera i que més valdria que anés a les Filles de Maria. Un dia Ell es va enfadar i li va contestar que no fèiem cap mal i que ens deixés en pau.

Recordo amb nostàlgia el primer i últim “reveillon” de la meva joventut, era l’any 1935, feia un mes que havia complert 17 anys i em van convidar al “Mundial” amb la meva amiga Mundeta. Vaig estrenar una faldilla llarga de vellut negre amb una bruseta de seda “georgette” de color salmó i les primeres sabates de taló alt... va ser meravellós, llàstima que poc després de la mitjanit, quan tothom havia brindat per un feliç 1936 i estàvem en plena apoteosi del ball ens van fer retirar... van dir que la festa només continuava per a parelles “casades”..., quina ràbia!...! Durant molt temps no vaig entendre perquè...

7. L’any 1936

A principis del 36 va començar a anar malament la meva empresa i em vaig quedar a l’atur. De seguida vaig trobar feina a l’impremta-libreria Bausili. Allà venien els professors de l’Institut, m’agradava xarrar amb ells i m’animaven a fer el batxillerat, i fins i tot em van oferir a anar d’oient a l’ institut.

Escrivia poesies i un amic del meu pare, el Josep Vilà Ortonobes, àlies “Àngel de Montserrat” autor teatral, poeta i locutor de ràdio, sempre m’encoratjava i orientava. Es va convertir en el meu mentor i em va dedicar molts llibres. Un dia, el meu pare va patir un accident de treball, es va trencar el braç i la clavícula, la recuperació va ser molt lenta i complicada. El metge li va dir que ja no podria treballar de fuster. Llavors va aconseguir una feina a la secció d’Arbitris de l’Ajuntament de Manresa; era “Burot” és a dir, havia d’anar a les “Casilles” situades a les afores de la ciutat a controlar les mercaderies que entraven i fer-los-hi pagar l’impost corresponent.

L’amo de la casa de la Carretera de Vic era un conegut empresari de dretes, tenia càrrecs polítics i es presentava a les eleccions ...Un dia la Sra. Roseta, la seva dona, va venir a casa nostra amb la candidatura del marit i la va donar al meu pare perquè el votés. Jo hi era present i vaig intervenir dient: “Papa, això no esta bé, no ho faci “ !!! Aquella dona em va mirar amb ràbia i em va dir: “Calla mocosa, tu que n’has de fer del que parlen els grans,” Després, dirigint-se al meu pare li va dir que se’n penediria de tenir-me tan mal criada, segur que li donaria molts disgustos” (també va ser premonitòria)...

8. La guerra

El triomf del Front Popular a les eleccions ens havia omplert de joia, encara que el meu pare, proper a ERC, sempre comentava que Espanya era un vesper. Poc després, les incursions dels falangistes, l'assassinat del tinent Castillo, seguit del de Calvo Sotelo, van fer saltar totes les alarmes. L'aixecament del General Franco no va sorprendre a ningú, però ens pensàvem que seria qüestió de pocs dies.

Per desgràcia, aviat ens vam adonar que la situació era molt greu, el país havia quedat dividit i estàvem en guerra. Van aparèixer les patrulles de la FAI amb gent desconeguda i armada, donant ordres a tort i a dret, cremant convents, detenint persones que després apareixien assassinades.... Un desgavell! ... La meva germana havia vist cadàvers que havien aparegut a la tàpia del cementiri i en altres indrets. Ella i algunes amigues seves estaven molt espantades, però tenien una curiositat morbosa i anaven a veure si coneixien algú.

Va ser especialment dur assabentar-se de la mort del sastre Vers(ella era sastressa i el coneixia) El meu pare estava molt preocupat i deia que amb aquell descontrol les coses anirien molt malament. Jo, ni tan sols volia sortir de casa, escoltàvem la ràdio, llegíem els diaris i esperàvem que la República fos capaç de resoldre la situació. Els amos de la casa, per prudència havien marxat, i a nosaltres, treballadors i gent d'esquerres, ens van fer posar la bandera vermella i negra al balcó i mai ens van molestar.

9. La militància

A l'any 1937, la Generalitat va crear a Manresa la Delegació de la Conselleria d'Economia i Transport (el conseller en cap era Joan Comorera). Es necessitava personal qualificat i em van cridar per ocupar una plaça d'auxiliar administrativa. Tenia 18 anys i em vaig convertir en funcionària de la Generalitat. Estava molt contenta de tornar a la feina de taquimecanògrafa.

De mica en mica em van encarregar tasques que sobrepassaven la meva categoria...Ara m'adono que abusaven de la meva bona predisposició, les companyes amb més categoria, s'entretenien xerrant amb els oficials, anaven a Barcelona a rebre instruccions o a fer cursos, mentre jo treballava sense horari... Els meus caps, aviat es van adonar de la meva capacitat de treball, sobretot el Comissari polític en JOSEP RUCOSA VILA, que fou un dels fundadors del PSUC a Manresa. Jo simpatitzava amb aquelles idees i no va costar gens que m'afilies a les JSC i al sindicat UGT.

A partir de llavors em vaig polititzar molt i em vaig entregar en cos i ànima a la feina i al partit, multiplicant el meu horari a dins i a fora de la delegació. Creia fermament que havíem de defensar la

República, inclús amb la vida si calia i així ho escrivia als diaris. Els companys del Partit al veure que m'agradava tant escriure, em van oferir col·laborar assíduament a la premsa manresana, també escrivia proclames que es llegien a la ràdio on treballava el bon amic Vilà Ortonobes "l'Àngel de Montserrat"

A mesura que passaven els mesos vàrem començar a patir la manca d'aliments. La meva germana s'espavilava anat a cases de pagès a comprar el que podia...al Guix i a prop de Santpedor, a una casa que en deien "Cal vuit ulls" perquè tenia molts finestrals i dominava tota la plana amb Montserrat al fons....

A mesura que avançava la guerra, arribaven ferits i refugiats de tot Espanya. Tothom es solidaritzà per acollir-los. Quan es va crear "la Unió de dones de Catalunya" m'hi vaig afiliar i treballava nit i dia per la causa. Vaig conèixer la Dolors Piera, l'Enriqueta Gallinat, la Dolors Bargalló, m'encantava la seva oratòria, en canvi la Tereseta Pàmies de la JSC, que era més petita que jo, em semblava molt esverada!!!

També col·laborava amb el Socors Roig i vaig ser-ne sots-secretària, recaptàvem ajudes pels els ferits i els soldats del front, anàvem als mítings i manifestacions. I recordo amb especial emoció quan va venir la Dolores Ibàrruri, una dona magnètica que arrossegava les masses, l'admirava moltíssim!

10. Els companys

Tenia una bona amiga, la Rosita Espinalt Prat, una mica més jove que jo. Treballava a l'Ajuntament, era llibertària, molt popular i admirada. Anava al front a portar menjar i roba, organitzava festivals, visitava els ferits i els ajudava a comunicar-se amb les famílies.

Entre nosaltres no existia la rivalitat que hi havia entre els partits, jo era comunista, però tenia amigues del POUM i de la CNT-FAI, érem noies innocents que només lluitàvem per la República.... No vaig entendre mai la violència i les represàlies que es va desencadenar durant els fets de maig on va morir un bon amic meu... Per mi va ser una gran decepció veure que els republicans, en comptes d'estar units, ens barallàvem com a feres, mentre els feixistes avançaven sense aturador..

La Rosita tenia molt èxit entre els nois, era guapíssima, es va enamorar d'un company llibertari i al cap de 4 dies es van casar al Comitè. Aviat es va adonar que el seu flamant marit era un gelós compulsiu, no li deixava fer res, fins i tot l'espiaava i un dia que la va veure parlant amb un oficial, li va muntar una escena i li va clavar una bufetada... ella, que encara no tenia 20 anys va agafar un tamboret i li va partir a l'esquena i allà es va acabar el matrimoni. Ell va ser la riota de tothom: "Massa poc" li deien. Després de la guerra,

aquell matrimoni va ser nul i ella es va casar amb el Pablo, un heroi, supervivent de mil batalles, amb el qual va viure feliç fins als 88 anys (ell va arribar a centenari recordant sempre la seva estimada Rosita)

En aquells moments hi havia un cert relaxament de les costums, moltes noies es feien “novies” “madrines” o amants de soldats que potser mai més tornarien a veure. Els joves eren conscients que podien morir en qualsevol moment i aprofitaven totes les ocasions. El lema era : “Es la guerra, vivamos hoy, que el ayer pasó y el mañana no existe”.

Una meva companya del Partit que es deia Montserrat M... àlies “CUCA” era molt innocent i acumulava mil desenganys. Es va engrescar amb un militar de graduació casat... tothom n'estava al corrent menys ella, quan li vaig dir es va enfadar i em va retirar la paraula... Després de la guerra, aquesta noia que no havia patit cap represàlia, va caure a las “garres” d'un capellà i no sé que li va explicar que va aconseguir que es fes monja de clausura a Sta. Clara, d'on no va sortir mai, ni per anar a l'enterrament de la seva mare.

Jo també tenia molts admiradors, però era una romàntica i pensava que mai aniria amb un home del qual no estigués enamorada, cosa que encara no m'havia passat mai. Quan algun noi em parlava d'amor em sentia molesta i ja no el volia tornar a veure.

Hi havia un oficial que es deia Fernàndez que sempre m'estava a sobre, un dia em va abraçar i em va fer un petó, jo li vaig clavar una bufetada i es va enfadar, em va dir “algun dia te acordaràs de esto”.

Durant els mesos que vaig treballar a la Delegació del Transport, vaig veure desfilar un munt de Delegats: Josep Rucosa Vila, Gerónimo Sáez Martínez, Pedro Romero, i Juan Dueso. Un meu superior administratiu es deia Herrero i m'apreciava molt. La meva feina era extenuant. Gestionàvem el moviment d'un parc de més de 85 camions, a més dels motoristes, ambulàncies etc.

Sovint havia d'acompanyar a Barcelona el Delegat de torn, juntament amb l'Herrero i el xofer. Jo havia de prendre notes en taquigrafia i després passar un munt d'hores desxifrant-les i mecanografiant-les... Altres vegades s'havien de recollir les nòmines per pagar el personal.

Aquells viatges a Barcelona eren llargs i perillosos. De vegades anàvem en camió i altres en cotxe (jo em marejava) Alguna vegada, havia coincidit que hi havia bombardeig a Barcelona i em moria de por. Altres vegades havia d'anar jo sola amb el xofer a repartir les nòmines per els pobles de la comarca i també tenia molta por.

M'havia aprimat molt per manca d'aliment i descans. Passava moltes hores sense dormir ajudant a planificar els actes en pro dels ferits i refugiats. Recordo una anada a Montserrat on hi havia un hospital...jo estava molt dèbil i em van fer menjar un guisat que en prou feines podia mastegar, la carn era molt dura. Quan el company Herrero em va dir rient que era "ruc" ho vaig vomitar tot, llavors em van fer portar unes sopes i un got de llet. A pesar de la gana era una llepafils.

Quan es van iniciar el bombardejos a Manresa va ser espantós. Recordo que primer passava un avió gros de reconeixement que en deien "La pava" i al cap de poc ja venia l'esquadrilla... Una vegada van sonar les sirenes i jo estava a la carretera de Vic, em vaig refugiar en una entrada i allà vaig coincidir amb una noia més gran que jo, també molt espantada. Em va dir que era de Madrid i que estava al càrrec d'una colònia de nens refugiats a Avinyò, plorava i estava preocupada perquè s'adonava que amb el desgavell no podria tornar-hi. La vaig consolar i li vaig dir que jo treballava a la Conselleria del Transport i li ho solucionaria. Li vaig oferir passar la nit a casa meva.

Aquella nit la Salud Rodríguez Ortiz ens va explicar que era una mestra de Madrid, el seu promès havia mort al front i la seva mare en el bombardeig del barri d'Argüelles on vivien. El seu pare i els seus germans eren ferroviaris i comunistes convençuts. Allà va néixer una amistat que duraria tota la nostra vida. La Salud també es va fer molt amiga de la Srta. Herms que era mestra i del seu germà, que més tard va ser el nostre metge durant molts anys.

La meua mare cada dia estava més decaiguda, amb el primer bombardeig havia sortit de casa esperitada i s'havia refugiat dins unes bardisses de la muntanya del Castell. Quan vàrem aconseguir trobar-la, semblava que li havien caigut de cop 30 anys a sobre, no parlava i estava en estat de xoc...des d'aquell dia mai més va ser la mateixa persona.

Un dia va córrer la veu que a la casa on vivíem, hi havia quintacolumnistes i emboscats. Van venir uns individus dient que calarien foc i així apareixerien.... El meu pare i jo vam sortir al balcó; m'hi vaig enfrontar i els vaig dir "Que hacéis, desgraciados? No veis que aquí somos gente de bien? Los dueños se han ido y solo hay trabajadores". Per sort un d'ells em va reconèixer i va dir: "Venga, vámonos que es la "rubita"... Chica, te hago responsable y si nos enteramos que protegéis a los fascistas, volveremos y os pegaremos dos tiros a cada uno".

La realitat era que els amos havien deixat a la casa alguna monja disfressada de criada i possiblement altra gent amagada i nosaltres mai els vàrem delatar.

A finals del 38 ja donàvem la guerra per perduda i la Delegació feia 3 mesos que ens devia el sou ...(Jo cobrava 516 Ptes. mensuals) Aquell va ser el Nadal més trist de les nostres vides, tothom tenia familiars al front, morts i ferits. Les tropes nacionals avançaven i feien grans matances allà on arribaven, les notícies eren molt pessimistes, passaven avions metrallant la població civil i ja no podíem més.

11. Final de la guerra y retirada

A finals de gener del 1939 la Delegació del Transport va començar a evacuar. Ens van avisar que havíem de marxar perquè corriem perill de mort si quèiem en mans dels feixistes. Jo era molt innocent i no tenia consciència de la gravetat de la situació. No havia fet cap mal a ningú, i no volia deixar els meus pares, ni marxar a un país desconegut.

El company Herrero em va dir que marxés amb ell, em protegiria com una filla, i potser aniríem a Rússia. No vaig ser capaç. Vaig pujar al camió, però em vaig quedar a Vic amb l'oncle Tonet. L'home desitjava que entressin els nacionals perquè estava fart de tanta guerra, però també estava espantat. Només arribar, em va agafar els carnets del partit, el sindicat i el distintiu de la Unió de Dones de Catalunya i els va tirar a l'estufa.

Vaig viure l'entrada dels nacionals a Vic amb molta por, se sentien explosions per tot arreu.... El meu oncle estava esgarrifat i quan va veure que venien les columnes de moros, es va ensorrar " Són estrangers -va dir- Pobres de nosaltres ! això no és el que em pensava... el Franco ens ha ben enredat, patirem encara més!

Els moros tenien "carta blanca" i es van dedicar a sembrar el pànic, a matar, robar i violar les dones que arplegaven. Entraven a les masies i feien verdaderes massacres... Els capellans i monges van començar a sortir com els cargols, es van organitzar misses, rosaris i Te Deums per tot arreu...mentrestant els moros, talment uns bàrbars, plens de polls i brutícia, acampaven al mig de la plaça, portant conills i gallines penjats a les baionetes...

Poc a poc em vaig atrevir a sortir, i un dia a la cua del pa vaig presenciar com un moro arrancava les arracades de les orelles d'una dona que precisament estava lloant el Franco, "Massa poc, ja li està bé" vaig pensar.

12. La tornada i la detenció

A finals de març vaig decidir tornar a Manresa, en contra de l'opinió del meu oncle i dels meus pares. Jo era imprudent i tossuda, vaig

creure allò que deia el Franco que “no hi hauria represàlies si no havies denunciat a ningú, ni comès delictes de sang o de saqueig”... No sabia que des de finals de gener, el BOE havia publicat la llei d'incoació de Responsabilitats polítiques i l'Ajuntament de Manresa ja tenia una llista amb el nom de les persones havien d'investigar... el meu també!!!

Manresa havia canviat molt, la gent parlava castellà en públic, saludaven braç en alt i havien pintat retrats del Franco per tot arreu. L'amo de la casa havia mort i el seu fill ocupava el seu lloc. Havien posat banderes nacionals als balcons, també al nostre pis. La Sra. Roseta quan em va veure va dir: Ja ets aquí ? si que has tornat aviat... Una altra sorpresa desagradable va ser trobar-me el Fernández (l'oficial que m'havia petonejat) amb la camisa blava de falange i amb la boina vermella, s'havia passat de bàndol i ara es passejava amb els vencedors. Quina ràbia em va fer!

No havien passat ni tres dies i ja va venir la policia a casa, els vaig haver d'acompanyar a comissaria. Em van fer moltes preguntes, van prendre nota i em van deixar marxar, això va passar un parell de vegades i el dia 10 d'abril em van detenir, portaven l'ordre d'escorcollar el pis i van requisar tot el que van trobar de valor: objectes personals, llibres, la ràdio, algun moble bonic i el piano(De res va servir que mostréssim les factures de compra.) Fins i tot em van arrancar del coll la medalleta d'or de la Mare de Déu de Montserrat que m'havien regalat els meus padrins i no havien aconseguit fer-me treure els milicians durant la guerra.

Vaig sortir de casa detinguda amb l'expectació i murmuris de tots els veïns. Els meus pares van quedar desfets... A ells els van donar l'ordre de desallotjar el pis. Els feien fora per rojos i el meu pare també va ser despatxat de la feina a Ajuntament. Sort d'un bon amic, que va llogar un pis en nom seu al carrer Alta Puigterrà i van poder anar-hi de seguida.

Sense feina i sense recursos, el meu pare de quasi 60 anys i la meva mare de 58, molt delicada de salut, es van haver d'enfrontar a la misèria i la marginació. La meva germana va decidir demanar feina a una fàbrica tèxtil per tenir un sou fix. (recordo que va treballar entre altres a Cal Balcells i a cal Torra).

El meu pare, va trucar a moltes portes i els bons amics li van respondre, el primer de tots: l'advocat Sr. LLUIS ALEGRE RECASENS (de la Lliga regionalista) que va acceptar fer-se càrrec de la meva defensa particular, el Sr. IGNASI CLOP fundador del Montepio dels Músics, el Sr. DOMINGO ESCUDER, pare de la meva professora de piano, i el Sr. JUNCA que tenia una botiga d'ous i aviram al carrer Alt de Puigterrà , tots van firmar avals i van respondre per mi, encara que estigués molt mal vist tenir relació amb els “rojos”

13. La presó de Manresa

A la presó de Manresa hi havia molts coneguts, gent catalanista, d'esquerres, sindicalistes, anarquistes, comunistes, naturistes... Durant els dies que vaig ser allà, dormia al costat d'una noia que tenia un nen petit que plorava nit i dia, em feia molta pena i de tant en tant l'agafava, la mare no tenia recanvis, rentava quan podia i de vegades la roba no s'eixugava. Una nit em vaig treure el viso i el vàrem embolicar, pobret! Més tard vaig saber que aquella noia, havia quedat en llibertat i havia marxat al seu poble d'Almeria, però el nen s'havia mort.

Estava convençuda que m'havia denunciat el Fernández per donar-me un ensurt. Em va caure l'ànima als peus quan van traslladar-me a Barcelona i em van dir que em jutjarien en un consell de guerra sumaríssim.

14. La presó de Les Corts

La presó de les Corts era un antic convent, vist des de fora fins i tot era bonic, però una vegada a dins, esdevenia un lloc infernal, fosc i pudent, estava saturat de dones de totes les edats, des dels 15 als 70 anys, la majoria érem preses polítiques, però també hi havia delinqüents comunes i prostitutes, el xivarri, la humitat i el tuf eren insuportables.

Després de fitxar-nos i passar per les dutxes, ens portaven a una sala enorme i havíem de buscar un raconet per posar la màrrega. Les letrines vessaven de tant embussades, a penes ens podíem rentar, havíem d'anar amb cubells al pati i agafar aigua del safareig.

El menjar era infecte : 4 pells de fava, un tros de col o nap i una mica d'arròs o lleties corcades i un os de pernil o vedella que feien bullir tota la setmana per donar gust. Si ningú ens portava paquets de fora, ens podíem morir de gana i desnutrició, tampoc teníem roba, només una flassada llardosa...

Les monges que ens custodiaven eren de St. Vicent de Paul, ens tractaven amb menyspreu. A les 6,30 del matí pujava una monja i picava les cel·les amb una barra de ferro tot cridant: "Viva Jesús , Viva Jesús " ens havíem d'aixecar, plegar la màrrega, escombrar, formar i cantar el "Cara al Sol". Ens donaven un "xusco" de pa negre i un got d'aigua bruta (café?) i al pati... tan si feia fred, calor, pluja, o neu... al pati sempre!

La majoria de les monges eren dolentes, unes sàdiques, semblava que gaudien fent patir les internes. Quan arribava la llista de les condemnades a mort, les despertaven de mala manera passada la mitjanit, les feien formar i la superiora anava passant amunt i avall, fins que es decidia a dir els noms. De vegades llegia malament i deia un nom equivocat, creant una tensió terrible...

15. El consell de guerra

El 29 de maig de 1939 vaig comparèixer al Consell de Guerra Sumaríssim, juntament amb 18 persones més, entre les quals hi havia la meva companya de Manresa: Assumpció Solà Casas, anarquista i llibertària, amb la qual vaig compartir penúries i dormir de costat des del 10-4-39 fins el 12-1-40.

Quan ens van portar al Palau de Justícia, jo tenia 20 anys però semblava una nena. Portava cuetes i els guardies civils em feien broma i em deien : ¿Tú qué has hecho, pequeña? Seguro que te meterán en un correccional” Estaven ben errats, les acusacions que va llegir el fiscal eren molt greus, i després d’una gran “perorata” va dir textualment:

“Es cierto que no se le reconocen delitos de sangre, de robo, ni de saqueo, ni ha denunciado nunca a nadie, pero su delito es mucho más grave: Ha prestado incondicionalment sus servicios a la horda roja, habiendo admirado y elogiado al rojo, separatista y masón COMPANYS”.

Va presentar com a prova un exemplar del diari *EL DIA* on jo, efectivament, havia transcrit i comentat un fragment del discurs del president Companys, en el qual demanava el suport de tots els homes i dones de Catalunya per defensar la República. Aquest delictes estava tipificat con “ADHESIÓN A LA REBELIÓN, CON AGRAVANTES” i segons el fiscal mereixia ser castigat amb la PENA DE MORT.

Durant tot el judici em semblava d’estar en un núvol, però quan vaig sentir les paraules “PENA DE MUERTE” em va recórrer una esgarrifança per tot el cos, com si m’hagués caigut un tros de gel a l’esquena, estava amb els braços creuats i em vaig clavar les ungles a la carn fins a fer-me sang . Quan vaig tornar a la presó les companyes em demanaven si m’havien torturat...El guàrdia civil que m’havia fet la broma, al veure que sortia amb la petició de pena de mort, gairebé plorava tot i sent un home acostumat a presenciar cada dia aquells judicis i altres escenes macabres (en aquell consell de guerra, es van demanar 4 penes de mort, inclosa la meva).

Quan vaig tornar a la presó, van passar uns 15 dies que no sabia si qualsevol nit m’afusellarien. El Sr. Lluís, l’advocat, m’havia dit que

estes tranquil·la, però en aquells primers mesos hi havien moltes situacions irregulars i es produïen entrades i sortides sense control, de vegades venien falangistes amb una llista i no sabíem em pas on anaven a parar aquelles dones que s'enduïen... Es tractava de venjances personals, les mataven al marge dels processos oficials. Cada vegada que les monges obrien les portes a la nit, el cor ens esclatava i només sentíem crits i plors. Altres vegades, les dones rebien la notícia de que els havien afusellat el marit o els fills... Era horrorós!

El Sr. LLUIS ALEGRE, també tenia el despatx a Barcelona (Pl. Catalunya nº 6, 3º2ª i va treballar de valent buscant avals de persones influents en diferents àmbits i aportant al “defensor oficial”, les proves que desmentien o atenuaven algunes de les acusacions més greus, aconseguint així que em fos rebaixada un grau la condemna, que quedà en 20 anys i un dia de presó (estic completament segura que sense el Sr. Lluís, m'haurien afusellat, com per desgràcia va passar amb els milers de persones que no podien pagar un advocat que s'ocupés del seu cas). L'oncle Tonet havia avançat als meus pares 3000 duros (15 mil pessetes) per les despeses de la meva defensa.

Un dels que també va declarar a favor meu, fent prevaldre el seu càrrec a Falange, fou el FERNÁNDEZ, aquell noi que jo creia que m'havia denunciat... Pobre! Estava sincerament afectat i fins i tot em va venir a veure a la presó.

Confidencialment l'advocat em va comunicar que la denúncia havia partit de la Sra. Roseta. La delació era una pràctica encoratjada per les autoritats, i a ella li va faltar temps de anar a dir que havia tornat de Vic. El seu fill i alguns veïns amics seus van testificar en contra meva. Mai vaig entendre perquè afirmaven coses que no havien vist, ni sabien del cert. Entre els denunciants hi havia aquell forner que sempre em tirava floretes quan em veia passar...

16. El día a día a la presó

Finalment el 17 de juny va arribar la confirmació oficial que havien acceptat la petició de la defensa: em retiraven la petició de la pena capital i “només” em demanaven 20 anys i 1 dia. L'alleujament va ser momentani perquè aviat vaig pensar que no sobreviuria. La mala alimentació i les malalties feien estralls a la nostra salut. Era molt fàcil contagiar-nos de qualsevol malaltia: tuberculosi, hepatitis, sífilis, sarna i tot tipus de paràsits. Les dones passaven el dia al pati ocupades en treure's els polls amb una pinta espessa, o gratant-se la pell, plenes de sarna. Cada dia morien companyes de pulmonia, de disenteria, tuberculosi, etc.

Molt pitjor era la situació de les mares que parien a la presó o ingressaven amb nens petits, si sobrevivien, no els podien alletar, ni

canviar els bolquers, estaven lligats i desnodrits, agafaven febres i moltes vegades es morien al braç de les seves mares, algunes es passaven la nit amb les criatures mortes sense poder fer res. La desesperació era indescriptible. Si aconseguien superar els dos o tres anys eren separats de les mares i si no tenien familiars eren enviats a un hospici. Si la mare tenia una condemna llarga, ja no tornava a veure la pobre criatura que era adoptada per famílies franquistes, o enviada a tètrics hospicis on servia d'esclava de les monges.

17. La infermeria i el metge

A la presó hi havia una infermeria i de tant en tant, passava visita un metge (Luis del Valle) de vegades amb un ajudant, o alguna presa que feia d'infermera.

Un hivern vaig agafar unes angines infectades i m'ofegava. Estava a 40 de febre i no podia parlar, vaig anar a la infermeria i el metge va ordenar a la monja que em quedés al llit i em donés alguna cosa per la febre, però així que el metge va marxar, la monja em va dir: "Tú, levántate y vete al patio, que no tienes nada" Tremolant, vaig haver de sortir al pati, ple de bassals d'aigua i amb un fred horrorós. Sort que unes companyes em van deixar les seves flassades per tapar-me i van subornar a unes preses de la cuina, perquè ens donessin aigua calenta i sal per fer gàrgares... va ser un miracle que no em morís.

De vegades alguna dona intentava escalfar aigua o biberons, cremant alcohol, si ho veia la monja, venia corrent i feta una fúria i donava un cop de peu al pot, el biberó o el que fos, i aquella dona i les còmplices eren castigades.

Hi havia preses que col·laboraven amb les monges... no ens en podíem fiar, alguna potser ens feia algun favor (sempre remunerat) però ens coartava la llibertat, perquè en el fons pensàvem que eren unes espies.

Es va desencadenar una forta epidèmia de tifus que va delmar mitja presó, Com a mesura preventiva, ja que no es podia fer aïllament, van intentar vacunar tothom, però ho van fer tard i malament i encara van morir més dones, hi havia molt mala praxi i la transmissió es feia amb les mateixes agulles mal esterilitzades. Un altre dels mals freqüents era l'artritis reumatoide i algunes estaven cargolades de mal i no es podien ni moure. (L'Assumpció Solà i la Isabel Picañol van estar afectades durant tota la vida).

18. Les monges, les guardianes i el capellà

Les monges aprofitaven qualsevol ocasió per humiliar-nos. Una vegada, els meus pares em van regalar pel meu sant una pintura-

retrat que representava Santa Anna amb la meua cara. L'havia fet un meu amic: el pintor Àngel Gutiérrez de Manresa, quan es pensava que m'havien d'executar i l'havia regalat als meus pares. Quan em van aixecar la pena, tots contents me'l van portar, però no me'l van poder entregar personalment. El va agafar la monja que em va cridar i em va dir: "Anita, Ven, ven... mira que retrato tan bonito te han dedicado tus amigos de Manresa, te gusta ¿verdad? Te gusta? Pues mira... (me'l va estripar en mil trossos...)

Un altre dia que s'havia de homenatjar una personalitat que venia de visita, ens van fer posar banderes espanyoles per tot el recinte, i una dona es va referir despectivament a la bandera, dient: Aparta aquest drap! La monja la va castigar una setmana a pa i aigua...

Sor FELIPA, la superiora, era una dona cruel i corrupta que retallava en benefici propi els pressupostos per l'alimentació, encaria els preus de l'economat, traficava amb el material de la presó i fins i tot es lucrava amb part dels guanys de les labors que les preses venien a l'exterior.

Sor AUSÈNCIA, era una presumida i nosaltres creiem que es pintava amb "el material" que requisava a les preses. Portava la toca molt blanca, amb les ales ben enterques i emmidonades... Intuíem quan s'acostava perquè la toca li feia un soroll característic quan rascava les parets dels passadissos.. Hi havia un' altra monja molt lletja i sorruda de renom: SOR PIRATA, i Sor MARIA... Sor ROSALIA.... Sor CLARA... Sor LUCILA que tenia fama d'entrar en èxtasi com Sta. Teresa, però nosaltres sabíem que eren atacs epilèptics o problemes mentals i un dia se la van endur a un sanatori...

Les preses polítiques plantàvem cara i ens negàvem a cantar el "Cara al sol" emparades en l'anonimat de la massa, en comptes de dir VIVA, deiem: "MUERA FRANCO" ens castigaven al calabós a pa i aigua i ens feien unes arengues que ens deixaven pitjor que uns draps bruts. Ens deien que eren més dignes les assassines, les lladres i prostitutes, perquè elles es penedien del seu passat, en canvi nosaltres érem unes descregudes, unes indecents i unes roges irredemptes que ens podríem allà dins, i quan sortíssim ningú ens voldria perquè seriem lletges i velles i no tindriem mai marit, ni fills, ni família..... Aquest era el consol que ens donaven "Las Hijas de St. Vicente de Paul" que anys després van ser condecorades amb una medalla pels seus serveis...

El Capellà, també ens volia convertir per força i ens feia uns discursos apocalíptics amb exàmens periòdics de doctrina. Jo coneixia molt bé totes les oracions, el catecisme i la història sagrada. A la presó, anar a missa diària equivalia a tenir tracte de favor. Jo no era creient i només hi anava el diumenge per obligació. Mai vaig anar a

confessar, ni a combregar. Un dia el capellà em va cridar i em va preguntar perquè em negava a rebre els sagraments, li vaig contestar que jo no renunciaria mai a les meves idees per obtenir beneficis. Llavors em va dir: “Pues si sigues así, nunca te voy a firmar los informes para salir” i jo li vaig contestar: “Vd. mismo, haga lo que le parezca justo, pero si por su culpa me tengo que quedar aquí y luego ir desterrada, lejos de mi casa, sin medios de vida honrada y me lanzo a la perdición, eso caerà sobre su conciencia” Vaig ser capaç de plantar-li cara, i no em va tornar a molestar. Els informes favorables, al final me’ls va fer...(potser va reflexionar....).

19. Les companyes de Les Corts

A mesura que passaven els mesos, ens anàvem acostumant a les terribles condicions de vida de la presó, creàvem xarxes de solidaritat entres les polítiques i també amb algunes preses comuns. He oblidat molts noms, però no els apel·latius:

“LA POTAJITOS” era una dona castellana que no tenia ningú que li portés menjar. Les altres preses compartíem amb ella el que podíem...S’havia agenciat 3 llaunes de sardines buides i hi repartia l’escàs menjar que arreplegava com si fossin diferents plats del menú d’un restaurant. Primer: Llenties corcades amb arròs. Segon: Pells de fava, tronxo de col i nap, i el tercer: Pelleringa de cansalada o tros de carn dura... Ho anava paladejant tot dient “que rico, que rico”.

“LA ARAGONESA” Era una dona molt alta i grossa, amb molta força física. Era analfabeta i sempre em demanava que li llegís i redactés les cartes per els seus fills, a canvi, no em deixava fer la feina pesada de plegar la màrfega i fregar...em deia: “Niña, tú eres el cerebro pensante y yo el brazo que ejecuta”.

“LA DEL BAIX EBRE” Era una dona que estava acusada de participar en la crema dels sants de l’església del seu poble. Ella sempre ho negava i repetia: “Ai, filletes meues, però si quan jo vaig arribar ja hi havia tots los Cristets per terra” (volia dir les creuetes del Viacrucis!) “La Marededéu de grapes” (la Mare de Déu tirada de cara a terra !) i “Lo pobre jaio cremat”(Sant Josep !). Totes rèiem molt amb la seva manera de parlar...

“LA PAGANINI i LA BEETHOVEN”. La Montserrat, àlies “La Paganini” era una noia de bona família que tenia trastorns mentals. L’havien trobat deambulant per Barcelona insultant els falangistes, estava en presó preventiva, la seva família intentava treure-la i ho van aconseguir aviat. Tocava molt bé el violí i juntament amb un’ altra dona pianista (la Beethoven) feien petits concerts en alguna festivitat que autoritzava el director (a Les Corts hi havia un piano) tot anava bé fins que la Montserrat s’embalava i passava d’una música a l’altra i

acabava tocant “A las barricades” l’internacional o “l’himne de Riego” amb grans rialles per part nostra i gran furor de les monges que la feien plegar de seguida i la tancaven a la cel.la de càstig. També formava part del cor de la presó que havia fundat el director D. Àngel i sempre el feia enfadar perquè volia donar el to i les preses reien i desafinaven.

L’ENRIQUETA MONTORO BRAVO, era una dona gran, sàvia i amb un gran carisma. Ajudava tothom, posava pau i organitzava tot aquell desgavell de dones. Era respectada i admirada fins i tot per les monges. Havia estat amiga personal de la Dolores Ibárruri. Va entrar i sortir de la presó fins l’any 1958 involucrada en tots els intents de reconstrucció del PSUC.

LA ROSITA ESPINALT PRAT. Noia manresana molt amiga meva, tenia 19 anys. Era Funcionària de l’Ajuntament de Manresa (Departament de finances) i líder Llibertària. Estava acusada d’Auxílio a la Rebelión i fou condemnada a 12 anys. Sempre vàrem ser amigues i va morir el 2006 als 88 anys.

ASSUMPTA SOLÀ CASA. Sindicalista Manresana de 19 anys, vàrem anar juntes al Consell de guerra i dormíem de costat a la presó. Era obrera tèxtil, llibertària i naturista, membre del comitè de la fàbrica, fou condemnada a 12 anys. Va perdre la salut a la presó. Es va casar i va tenir dos fills, però va morir molt jove.

LA ROSER AMORÓS PLA “La Pujoleta”. Fou “La meva mare “a la presó, tenia 43 anys, era de Sant Vicens de Castellet i tenien una vaqueria. D’ideologia llibertària, cuinava i feia feines pels milicians. Fou condemnada a 12 anys. Em va cuidar i protegir durant tota la meva estada a la presó, ella tenia una filla de 17 anys que havia hagut de deixar sola i em va “adoptar” pensant en ella. Sempre vam ser amigues, fins i tot els anys 50 va fer de “iaia i padrina substituïda” de la meva filla, que no va poder gaudir de cap dels seus avis.,

LLUISA XANDRI SAGUÉS, 25 anys de Berga obrera tèxtil, sindicalista del POUM i CNT, va ser condemnada a 30 anys, passà per la presó de les Corts, Amorebieta, Palma de Mallorca i desterrada a Logronyo, va deixar un fill petit amb els sogres que no va veure en 8 o 10 anys...

La JOSEFINA DIAZ PUERTO, una miliciana cubana que havia vingut amb un grup de voluntaris de Cuba. Fanàtica de la neteja es passava el dia al pati rentant-se i fent-se trenetes per evitar els els polls, ballava la rumba molt bé i era molt guapa i escultural.

L’ISABEL PICAÑOL, sindicalista, llibertària i naturista de Monistrol de Calders... érem molt amigues. Parella del llibertari naturalista i vegetarià JOSEP CANET tancat a la Model. Quan vaig

sortir encara s'hi va quedar i pel meu aniversari em va enviar una foto dedicada amb les companyes de la presó, que encara guardo. Va contraure la tuberculosi i li van donar la llibertat quan anaven a hospitalitzar-la. Va estar punt de morir però es va salvar gràcies a unes injeccions experimentals, la seva mare també estava a la presó i després fou desterrada i a més els van subhastar la casa...

LA JOSEPA PLUBINS de Manresa i la seva filla... LA TERESA BARNÉS una excel·lent dibuixant que em va fer un retrat que encara guardo.... LA PROVIDÈNCIA SALES "LA PRUVI" una bona amiga que em va acollir a casa seva durant els mesos que vaig haver de quedar-me a Barcelona al sortir amb la condicional. Totes elles van ser la meva família en aquells dies terribles.

La nostra adreça durant aquell temps era: PRISION PROVINCIAL DE MUJERES DE LAS CORTS calle Joaquin Molins n° 11 Sala n° 12 BARCELONA" (més tard vaig canviar de sala)

També hi havia preses estrangeres: Angleses franceses, poloneses... jo sabia francès i quan vaig treballar al despatx, la oficiala Doña Magdalena Larrondo, de vegades em demanava fer d'interpret. Hi havia una francesa que sempre volia veure el cònsol... Segur que no l'havien avisat, però a mi em feia pena i li contestava "Il viendra quelque jour"! ... No sé que va passar amb ella... segur que la van portar a la frontera i la van entregar a la Gestapo. Europa ja estava en guerra i això és el que generalment es feia amb les estrangeres.

Entre les preses comunes n'hi havia una que li dèiem la TALLACOLLS, perquè havia degollat el seu marit, també hi havia una emmetzinadora, estraperlistes, gitanes, avortistes, lladregotes, estafadores, i sobretot prostitutes que entraven i sortien cada 15 dies "las quincenarias" els dèiem i ja les coneixíem totes.

Les monges gaudien barrejant les noies més innocents i jovenetes amb les prostitutes que es divertien explicant tota mena obscenitats.... a mi em deien "Mira como se sonroja la niña melindres" (sort que la Roser Amorós les feia callar). Alguna "Madame" feia oferiments a les joves que no tenien família ni mitjans perquè anessin a casa seva quan sortissin en llibertat....

Al pati, les lladres feien demostracions de les seves habilitats robant carteres i rellotges. Ensenyaven com s'amagaven el gènere sota les faldilles quan anaven a robar a les botigues...les tiradores de cartes també ens explicaven els seus mètodes per vaticinar el futur i enredar els incauts... jo vaig aprendre a tirar les cartes i em divertia molt veient la credulitat d'algunes !!!

Nosaltres, les preses polítiques, procuràvem fer pedagogia. Ensenyàvem a llegir a les analfabetes i les ajudàvem a comunicar amb

els seus familiars. Vàrem constatar que allà dins totes érem igual de desgraciades i només teníem una aspiració : LA LLIBERTAT.

A Les Corts cada dia arribaven dones de camí cap a altres destins. Venien de tot Espanya, cansades, brutes i desesperades, nosaltres procuràvem ajudar-les. Les Andaluses explicaven les barbaritats que havien fet les tropes de Franco només posar els peus a la Península, els afusellaments massius de camperols i les violacions de dones i nenes...

20. Castics i tortures

A la presó patíem una constant tortura psicològica, i de vegades alguns maltractaments físics com ara empentes i cops per part de monges i guardianes, enfadades o nervioses, però això no era res comparat amb l'estat en que ingressaven moltes dones que havien sigut torturades a les comissaries de policia i a les casernes de la Guardia civil. Venien desfigurades, amb el ventre inflat, cremades de cigarrets , violades o amb els ronyons desfets de les pallisses. Algunes morien al cap de poc.

Recordo una noia que dormia al meu costat que, quan es treia la roba, semblava que portés un jersei de ratlles de tants morats i ferides que tenia a l'esquena i el tòrax. Explicaven coses espantoses, com ara que a una li havien pres el nadó dels braços durant un interrogatori i li havien llençat contra la paret....

Les que més van patir les tortures van ser les preses de la Resistència, és a dir, les que després de la guerra es van incorporar al maquis anarquista o a la reconstrucció del PSUC.

També van passar per les Corts algunes preses madrilenyes de l'expedient de les 13 Roses "La Deli i la Peque" Eren menors d'edat que en el seu moment no van incloure en els afusellaments massius. Per elles es va saber de primera ma l'assassinat de les 13 noies militants de las JSC, eren noies molt valentes i polititzades que van fer molt proselitisme.(Quan jo feia molt que havia sortit, la "Deli" va treballar al despatx i va ajudar a preparar una fuga espectacular....)

21. La redempció de pena

El meu advocat, el Sr. Lluís Alegre, va aconseguir algunes reduccions de condemna, més tard em va proposar la redempció de pena pel treball i jo vaig acceptar. Vaig entrar com administrativa al despatx de la Presó i cada dia treballat em valia per dos. Això va suposar un gran canvi. A part d'estar ocupada, va millorar molt l'alimentació i em van canviar a una cel.la on "només" hi havia 10 internes.

L'oficiala de presons Donya Magdalena Larrondo, era una antiga funcionària republicana de promoció que va passar la depuració. Era bona persona, i sempre em va tractar bé, estava contenta amb la meva feina. Al despatx totes portàvem una bata blava i no es distingien les funcionàries de les preses. Quan venien les noves i les fèiem fitxar em miraven amb recança, però jo els deia baixet: "No tengáis miedo, que soy una presa como vosotras".

Com que sabia francès, em podia comunicar amb algunes preses estrangeres, Vaig fer amistat amb una italiana que li dèiem "la Macarroni" i la fèiem enfadar parlant-li del Mussolini. A mi també m'havien posat un renom, em deien "la nena rossa" o "la nena del despatx"

El Director Don Ángel López Sáez, havia sigut mestre d'escola de professió i em va agafar un cert afecte, sempre em deia "Rubita, tu eres muy buena chica y trabajadora, no entiendo como has venido a parar aquí" jo li contestava : "Por lo mismo que estoy haciendo ahora Don Ángel, por trabajar". Aquest home era casat, tenia 4 criatures i anaven pel cinquè...tenia un pis a la mateixa presó i de vegades m'havia fet ajudar les seves filles en les tasques escolars. Era un gran aficionat a la música i va muntar un cor de dones a la presó que dirigia ell mateix.

Aquest director va fer cas de les nostres queixes i quan es van descobrir i provar les corrupteles i malifetes de la superiora Sor Felipa, la va fer destituir i se la van endur emmanillada a un convent de càstig.

22. Inici de la correspondència amb Josep Batalla Salvat

Algunes de les meves companyes de cel.la tenien correspondència amb els marits i *novios* empresonats a la Model. Jo les ajudava a fer dibuixos i poesies per felicitar-los pel aniversari etc. l'ISABEL PICAÑOL a finals de l'any 1940 va enviar una carta al seu xicot amb una poesia meva titulada "Ventanita de mi celda"... al cap d'un temps vaig rebre una postal de la Model d'un tal JOSEP BATALLA SALVAT (ex-tinent de la República de 25 anys, empresonat a la cel.la 377 - quarta galeria) que també enviava una poesia i em demanava correspondència... vaig acceptar i va començar la nostra relació epistolar. Acabava de conèixer l'home que seria el meu marit!!!

Em va explicar que era de Vallmoll (Tarragona) fill únic de propietaris rurals. Havia estudiat a l'Escola del Comerç de Valls. Tenia una lletra preciosa i semblava un noi molt culte. Era de la lleva del 1936 Tinent de promoció de l'escola Popular de Guerra, havia lluitat en diversos fronts (Porcuna, Segre...etc.)

Havia retirat a França amb el que quedava de l'exèrcit republicà i fou internat al camp d'Argelers. Fou repatriat malalt a Espanya i va anar a parar al camp de Concentració d'Orduña (País Basc). Allà estaven saturats i aviat el van enviar a casa amb l'ordre de presentar-se a les autoritats.

A Vallmoll, mig poble havia denunciat l'altre mig i quasi tots els homes d'esquerres eren a la presó o a l'exili. El Josep, que de renom li deien "Batalla de Ca Ciutat" juntament amb el seu amic d'infància SANTIAGO BALCELLS CARBONELL (El Tiago de Mas de Fontana) i molts altres, també van ser denunciats i van començar el periple per les presons de Valls, Reus i Tarragona.

Sotmès a Consell de guerra sumaríssim el juliol de 1939 acusat de REBELIÓN MILITAR i de ser "un cabecilla rojo con mando" Fou condemnat a RECLUSIÓ PERPÈTUA, commutada a 30 anys. La seva família, malgrat que havia patit l'espòli econòmic, també van contractar un advocat particular perquè busqués avals i fes gestions per reduir aquella condemna tan greu. Abans de ser traslladat a la Model, va passar per la Presó de Pilats de Tarragona, una de les més tètriques d'Espanya)

Aquella correspondència va ser com un raig de llum a les nostres vides. Al principi només es podien enviar postals i cartes als familiars, per això ell em deia "Apreciada primita" De seguida vàrem simpatitzar, teníem molts punts en comú i ens trobàvem en unes circumstàncies duríssimes, sense futur ni esperança.

Fèiem servir "ALTERS EGOS" i pseudònims per referir-nos a nosaltres mateixos i així poder-nos explicar la vida passada, jo era "AURORA" i ell "el primo LLAURADÓ" així ens desdoblàvem en 4 personatges per burlar la censura... Per referir-nos al Franco li dèiem "EL TIO SORDO" perquè "no escoltava" les peticions d'indult i commutacions de penes. Per anomenar la presó dèiem: "El xalet, el col·legi, l'internat, i les monges eren: "les professores"

Altres estratagemes eren escriure cartes o postals amb la cal·ligrafia modificada i amb noms ficticis, dirigides a altres presos, còmplices nostres de la mateixa cel·la que no tenien correspondència.

Aquelles cartes van ser la nostra salvació i de mica en mica ens vam enamorar. La Monja de la censura un dia em va cridar i em va dir:

"Anita, sabes que tu primo és muy inteligente? Me gustan mucho las poesias que te manda, pero andate con cuidado que estas cartas seran para tí como la morfina, de momento parece que te hacen bien pero en el futuro te haran mucho mal".... (punyetera la monja !!!)

23. La llibertat condicional

El juliol del 1941 el Sr. Lluís em va aconseguir la llibertat condicional, va costar molt perquè no arribaven mai els avals de la falange de Manresa. El fiscal demanava un desterrament a 250 Kms. (La meua amiga Salut Rodríguez Ortiz, i el seu pare, s'havien ofert a acollir-me a Madrid) Fins i tot em van venir a veure a la presó (el pare era ferroviari) Per sort no va ser necessari i només em vaig quedar un parell de mesos a Barcelona, a casa d'una amiga que vivia a prop de la Rda. de St. Antoni.

El Director de la presó D. Ángel López Sáez, m'havia fet una carta de recomanació i finalment va arribar el gran dia. La notificació la vaig rebre jo mateixa al despatx el capvespre del dia 5 de juliol de 1941; Les dones teníem pànic de sortir a aquelles hores, perquè hi havia la llegenda negra que si et feien sortir a la nit era per aplicar-te "la llei de fugues"... no obstant jo no vaig esperar ni un minut més...

Quan vaig ser al carrer em marejava, no estava acostumada als espais oberts, portava la maleteta i vaig agafar un tramvia per anar a casa de la meua amiga... Recordo que vaig veure pel carrer una noia amb un vestidet molt curt, unes sabates de topolino, un pentinat estrany, una bossa i un barretet molt ridícul i em van agafar unes ganes de riure histèriques...la moda havia canviat molt... unes persones del meu costat em van preguntar què em passava per estar tan contenta i jo els vaig dir: "És que acabo de sortir de la presó"... no sé si s'ho van creure...

Vaig arribar a "Ca la Pruvi" passades les 10 de la nit i no m'esperaven ...la seva gosseta "Pitusa" va ser la primera que em va venir a rebre, se'm va tirar al coll amb llepades i demostracions d'afecte com si m'hagués conegut de tota la vida.

L'endemà dia 6 vaig posar un telegrama als meus pares. Quan van venir a Barcelona l'emoció va ser indescriptible, vaig plorar molt...

Passada l'eufòria dels primer dies en que tothom es desviava per fer-me oblidar aquella amarga experiència, es va imposar la dura realitat. Havia de pensar com em guanyaria la vida ja que els meus pares estaven en una situació molt precària.

Vaig obrir la carta que m'havia donat el director, estava dirigida a una adreça on hi havia una Delegació de Falange. Donava bons informes de mi dient que era bona mecanògrafa, treballadora i tenia bon caràcter. La vaig estripar en mil trossos, mai de la vida treballaria pels feixistes!!!

Barcelona em semblava lletja, bruta, i trista, Europa estava en guerra i Espanya havia creat “la División Azul” per lluitar al costat del nazis. Les noies de la “Sección Femenina de Falange” anaven pels carrers demanant donatius pels combatents. Un dia venia de l’oficina de Correus, els meus pares m’havien enviat un giro postal de 25 Ptes. Em van aturar les falangistes amb la guardiola demanat-me una contribució, els vaig dir que no tenia diners i elles em van agafar el moneder, me’l van obrir i em van prendre el bitllet de 25 Ptes. Em vaig posar a plorar allà mateix de ràbia i impotència!!!

24. La tornada a Manresa i el ostracisme laboral

El retorn va ser molt trist, el piset on ara vivien els meus pares al carrer Alt de Puigterrà, tocant a la Crta. De Vic, era petit i fosc, ens havien robat els llibres i objectes valuosos i ja no tenia el piano. La meva mare semblava un’ ànima en pena i el meu pare estava envellit.

M’havia de presentar cada 15 dies a la policia, allà desfilàvem els “rojos” de Manresa i érem insultats i vexats pels guàrdies i falangistes, sobretot les noies, i els homes eren colpejats sense cap motiu... (hi havia un guarda municipal especialment violent que es deia Gual...) moltes vegades no podia resistir tanta tensió i tanta ràbia continguda i m’agafaven taquicàrdies allà mateix, creia que em moriria.

La meva germana treballava a la fàbrica i cosia a casa, la mare estava malalta i el meu pare, encara que finalment va ser readmès a l’Ajuntament, feia una feina de menys categoria i per tenir més diners agafava petits encàrrecs de fuster, tot i que no tenia gaire força al braç.

Jo vaig buscar feina i vaig trobar totes les portes tancades. Vaig provar sort a la Telefònica, a la Companyia de la Llum, fins i tot a la fàbrica...però quan demanaven informes i sabien que havia estat a la presó, ningú em volia contractar. Alguns fins i tot se’m treien del davant de mala manera i a més havia de fer el Servei Social!!!

25. Esperar i desesperar

Els meus pares intentàvem que m’alimentés, però cada dia estava més prima, pesava només 42 Kg. l’estómac no m’admetia res. Vaig caure en una profunda depressió, l’única cosa que m’aguantava eren les cartes del Josep. Havia de viure per Ell, no li podia fallar perquè encara estava pitjor que jo...

Havien sofert l’espoli econòmic al final de la guerra, la seva mare havia mort l’any 42 i Ell no va poder anar a l’enterrament... el seu padrastre sol i impotent davant aquella trista situació em va demanar

que no abandonés el seu fill. Ja ens coneixíem d'haver coincidit a la Presó i s'havia fet amic del meu pare, l'haviem convidat dues o tres vegades a Manresa. Per desgràcia va morir d'un ictus l'any 1943 i casa seva fou assaltada al quedar deshabitada.

El Josep quedava sol, amb totes les terres i la casa de Vallmoll sense govern, en mans de la seva cosina.

La seva l'àvia Magdalena Llauradó Hortet ja era gran i vivia a Tarragona i es va haver de fer càrrec de les despeses de l'advocat Eduardo Medina Virgil que portava el cas. La dona no defallia i va escriure una carta a Madrid explicant la situació familiar i demanant l'indult, però mai va rebre cap resposta, i mentre alguns companys de Vallmoll sortien amb la condicional, a ell li van denegar tots els recursos.

Sense saber que més fer, vaig parlar amb al meu advocat Sr. Lluís Alegre, em va demanar avals per tramitar un 'altra petició, però a Vallmoll ningú es va voler comprometre.

Els anys passaven i res millorava, faltaven articles de primera necessitat, patíem fred i gana i si hi havia alguna emergència o es necessitava algun medicaments s'havia de recórrer al mercat negre, cosa que ens repugnava. No teníem diners i vaig començar a cosir i tricotar jerseis per encàrrec, hi havia setmanes que guanyava 80 pessetes, altres 50, altres 100, aquesta feina m'atacava els nervis i però havia d'ajudar la família i estalviar una mica per anar a Barcelona a veure el Josep.

Cada any que passava era un martiri, llegíem totes les disposicions dels consells de ministres, però la llibertat mai li tocava a ell i veiem impotents com s'escolava la nostra joventut.

Jo feia una vida molt retirada, no m'agradava el xivarri, anava a passejar pels boscos i no podia sofrir gaire estona els llocs tancats. Tenia molt contacte amb els ex-companys de presó: La Pujoleta, L'Assumpció, L'Isabel, el Font, el Gros, el Solans... També fèiem tertúlia literària a casa del Josep Vilà Ortonobes, i vàrem tenir un disgust terrible quan va morir l'any 1945.

El meu pare continuava tenint molta amistat amb alguns músics manresans i m'agradava molt sentir com assajaven, recordo amb afecte la Maria Altimira que tocava el violí i cantava amb orquestra Farrés i sobretot la Maria Escuder, la meva professora de piano, érem veïnes i amigues i anava molt a casa seva...

El Josep a la presó tenia un company manresà, el Salvador Marones, que era músic i em van dedicar una partitura preciosa

titulada “LAMENTO” (Marones: música, Batalla: Lletra, dibuix portada i transcripció) encara la conservo.

Mentrestant m’anaven sortint pretendents... Recordo un rellotger... i un músic que tocava la el saxo i es deia Evaristo... però jo sentia que ja no podria estimar cap altre home. Mai abandonaria el Josep, l’esperaria encara que hagués de complir íntegra la pena de 30 anys!

26. Les visites a la Model

La primera vegada que vaig visitar el Josep a la presó fou el 17 de juliol de 1941. Estava emocionada, però en aquell locutori era molt difícil la comunicació, estàvem separats per dues reixes entre les quals hi havia un passadís. Ell portava el cap rapat, de moment no el vaig reconèixer i gairebé no vaig saber que dir-li. Vaig sortir amb una sensació estranya...

La correspondència va esdevenir una necessitat vital per a tots dos. Esperar el carter era una il·lusió i un turment. Quan sortia algun seu company en llibertat, si era de la zona del Bages, em venia a veure i m’explicava com anava tot per allà dins.... (Encara conservo uns blocs del Josep amb totes les adreces...)

Tancats a la Model hi havia la “flor i nata” dels intel·lectuals republicans: Polítics i artistes que no havien pogut marxar a l’exili. El Josep sempre deia que va ser la seva Universitat.

Anar a la Model era una odissea. El viatge en tren era durava més de dues hores, i la presó, ubicada al carrer Entença era molt lluny de l’estació.

M’aixecava de fosc a les 5 del matí i tornava de fosc a les 9 de la nit, procurava anar sempre acompanyada perquè era molt perillós per una noia sola. A l’hivern era impossible fer el trajecte pel fred i les contínues averies del tren i fins i tot a l’estiu més d’una vegada havia agafat un bon constipat i se’m havien fet malbé les sabates amb la pluja i les caminades.... S’havia de fer molta cua, les visites eren curtes i no ens podíem dir res d’interessant, sempre sortia trista i frustrada. Malgrat tot, Ell va deixar escrit en un bloc (trobat després de la seva mort) que quan em va veure per primer cop va jurar que seria la seva dona.....

La nostra correspondència va durar tots els anys que va estar empresonat, m’enviava una mena de diari amb el seu dia a dia amb els companys que ja coneixia per referències:

EL SANTIAGO BALCELLS CARBONELL de Vallmoll, amic d'infància amb el qual va compartir consell de guerra i presó.

JOSEP CANET PUIGMARTÍ, de Monistrol de Calders, vegetarià, naturista i llibertari. (Nòvio de la Isabel Picañol)

Els sindicalistes: EUSEBI BRUNET SALA (Palà de Torruella) AGUSTÍ MURÀ, (Esparraguera) i J. PUJOL (Castellbell i el Vilar)

Els Rabassaires : JOAN CONTIJOCH (Cabra del Camp) i en PERE i ALBERT ROVIRA (Creixell).

El comunista i agent secret: LLUIS SALESAS JUNCA (Barcelona)

Els Musics: SALVADOR MARONES TORRES (Manresa) JOSEP GUINART ORTIGA (Barcelona) que animaven l'orquestra i la coral de la presó.

L'Escriptor: JOSEP RIUS MORGADES (El Vendrell)

L'Esperantista: EDUARD INURRIGARRO FONSECA (Barcelona)
I els Pintors, professors, activistes etc.

A la presó va aprofitar molt el temps. Va llegir molt, va perfeccionar el francès, va fer 5 cursos de solfeig i teoria, 2 d'harmonia, va aprendre a tocar la guitarra i la bandúrria... Comptabilitat, taquigrafia... va dibuixar retrats i paisatges, Formava part del cor de la presó i va copiar infinitat de partitures. També feia gimnàstica i estava en l'equip de futbol.

27. 1945: la llibertat definitiva

Un 14 d'abril de l'any 1945, dia memorable en altres temps, em va arribar la llibertat definitiva, però no s'acabava el malson perquè a la pràctica tot va continuar gairebé igual, no m'havia de presentar a la policia, però continuava sense trobar cap feina i amb els antecedents penals.

28. 1946: una nova vida llunys de tot

Anava passant el temps i un dia, quan ja no ens atrevíem a fer-nos il·lusions al Josep li va arribar l'indult. Era a primers de l'any 1946 quan va venir a Manresa... feia molt fred i havia nevat. Només baixar del tren, allà mateix a l'estació em va demanar per casar-nos, jo tenia 27 anys i ell estava a punt de complir-ne 31...

Vaig acceptar sense condicions... no vaig voler anar a veure com era Vallmoll, ni la casa, ni les terres "Vaig cremar les naus" perquè després de tot el que havíem compartit, era l'única persona amb la qual em veia capaç de continuar lluitant a la vida i no volia que res em fes dubtar de la meva decisió. Ens vam casar a Manresa el 25 de juliol de 1946.

La meva adaptació a Vallmoll no va ser fàcil, vaig topar amb l'hostilitat d'unes persones que em veien com una "finolis de ciutat" estrangera i completament ignorant de les costums del camp...les xafarderies i murmuracions em perseguien a cada pas. Per acabar-ho d'empitjorar estàvem en el punt de mira dels falangistes i la Guardia Civil que per por dels "maquis" ens tenia ben fitxats a tots els "rojos de la comarca" i més d'una vegada ens havien donat un bon ensurt amb registres a mitjanit a punta de fusell.

29. 1951: retorn a Manresa

A Vallmoll vàrem treballar de valent per restaurar la casa i fer rendibles les collites i al cap de dos anys va néixer la nostra filla. Havíem aconseguit una certa felicitat quan de cop va morir el meu pare i pocs mesos després una terrible glaçada va matar els garrofers i avellaners que eren la base de la nostra economia..

L'any 1951 fugint de la misèria vam decidir tornar a Manresa, de moment al piset del carrer Alta Puigterrà, 49 amb la meva mare ja molt malalta i la meva germana que treballava a la fàbrica.

Tornàvem a començar de zero. Tots dos teníem antecedents penals i ens fou impossible trobar un treball estable d'acord amb les nostres aspiracions. Jo em vaig quedar a casa a cosir i a cuidar la mare que va morir al cap de pocs mesos. El Josep s'hagué de conformar amb feines eventuais fins que un' altra vegada el Sr. Ignasi Clop, vell amic del meu pare, ens va ajudar i el va col·locar a la seva fàbrica de cotó hidròfil on treballà tota la vida...

Poc a poc vam anar refent-nos de tantes desgràcies, érem joves i encara teníem una certa esperança de que la situació política podria canviar o millorar... Per desgràcia no va ser així...

Vam perdre molt pel camí... les il·lusions de la joventut i les aspiracions personals... però no ens van poder doblegar el pensament.

Sempre vàrem comptar amb el suport i l'amistat incondicional dels nostres companys de lluita i mai vàrem renunciar als nostres ideals.

&&&